

האקדמיה ללשון העברית

להשתעשע במטבע

מה משמעותו של המטבע?

תשובות

1. מה פירוש 'הוקיר רגלו'?

אפשרות ד: נמנע מלבוא למקום

הרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2015/11/04/הוקיר-רגלו/>

2. מהו 'איש אשכולות'?

אפשרות ב: אדם משכיל וברוך כשרונות

הכינוי 'איש אשכולות' או אפילו סתם 'אשכול' מקורו בספרות חז"ל. התלמוד במסכת סוטה מבאר את השם 'אשכול': 'איש שהכול בו', כלומר אדם שקנה ידיעות בתחומים מקיפים, ובעיקר בתורה, במשנה ובתלמוד. מכאן הגיע השימוש של הצירוף בימינו: מי שיש לו ידע מעמיק בתחומים רבים. יש חוקרי לשון הסבורים שהמילה 'אשכולות' במובן זה מקורה ביוונית והיא קשורה למילים סכוליון (פירוש, הערה) ואסכולה (מן המילה היוונית schole – בית ספר).

3. איזה מטבע לשון משמעו 'מומחה', 'בקי'?

אפשרות ג: בר הכי

מילולית: בן כך (ארמית). המשמעות: "בן בית" בתחום – בקי ומומחה בו. ומה פירוש המטבעות האחרים? 'בן פורת' הוא כינוי לילד מוצלח (נאמר לפעמים באירוניה) שמקורו בברכת יעקב "בן פורת יוסף". 'בעל בעמיו' הוא אדם בעל מעמד ו'קוטל קנים' הוא אדם פשוט וחסר השכלה.

4. איזה מטבע לשון קרוב במשמעו למטבע 'מורך לב'?

אפשרות ב: פיק ברכיים

שני הצירופים עניינם מורא ופחד. הצירוף 'מורך לב' מבוסס על הכתוב בספר ויקרא: "וְהִבֵּאתִי מִן־ךָ בְּלִבְבְּךָ... וְנָדַף אֹתָם קוֹל עֲלֵה נְדָף". הצירוף 'פיק ברכיים' מקורו בדברי הנביא נחום: "לֵב נִמְסַ וּפִק בְּרַפִּים וְחִלְחֵלָה בְּכָל מְתַנְּיָם". המילה פיק קשורה לפועל המקראי הנדיר פָּק ולמילים בפניקית ובאוגריתית, ומשמעה כנראה התנדנדות והתמוטטות.

5. מה פירוש 'מַצְעָר'?

אפשרות ג: לכל הפחות

להרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2014/03/09/עברית-במידות-קטנות/>

האקדמיה ללשון העברית

6. איזה מטבע לשון יוצא דופן במשמעו?

אפשרות ב: בעטיו

בעטיו פירושו בגללו, באשמתו. שאר המטבעות עניינם 'כראוי', 'היטב'.

להרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2015/11/01/בעטיו/>

7. איזה מטבע לשון אינו מספר איוב?

אפשרות א: רעה חולה

מטבע לשון זה מקורו במגילת קהלת: "יש רעה חולה ראיתי תחת השמש, עשׂר שָׁמור לְבַעְלֵיו לְרַעְתּוֹ" (ה, יב), "וגם זה רעה חולה" (שם טו).

8. מה המשמעות המקורית של הביטוי 'מילה בסלע'?

אפשרות ד: השתיקה טובה מן הדיבור

להרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2015/10/20/מילה-בסלע/>

9. איזה מטבע לשון משמעו 'החליט'?

אפשרות ג: גמר אומר

משמעות המטבעות האחרים:

נמלך בדעתו – 'חשב שוב על הדבר', 'שינה את דעתו לאחר מחשבה נוספת'

הגיע לפרקו – 'בָּגַר ונעשה ראוי לנישואין'

סתם את הגולל – 'שם קץ לדבר', 'הביא עליו סוף מוחלט'

10. איזה מטבע לשון יוצא דופן בהגייתו?

אפשרות ב: עַמַּד בְּפֶרֶץ

כל שאר הביטויים נהגים בצורות הפסק. על צורות הפסק במקרא ובעברית הבתר־מקראית ראו:

<http://hebrew-academy.org.il/2013/10/21/צורות-הפסק-והקשר/>

11. איזה מן הביטויים יוצא דופן במקורו?

אפשרות ב: עמד מול שוקת שבורה

הביטויים 'נחבא אל הכלים', 'משענת קנה רצוף' ו'מעז יצא מתוק' מקורם בתנ"ך. לעומת זאת 'עמד מול שוקת שבורה' מקורו רוסי: בסיפור על דג הזהב מאת פושקין לא הסתפקה האישה הזקנה לא הסתפקה במתנות החינם שקיבלה מן הדג ודרשה עוד ועוד. בסופו של דבר העניש אותה הדג על תאוותה, לקח את כל מתנותיו והחזיר אותה למצבה הקודם – בקתת אדמה ובחצרה שוקת שבורה. אנשי העליות הראשונות הכירו היטב את פושקין, וכך הביטוי 'עמד מול שוקת שבורה' במשמע 'נשאר בלא כלום', 'נותר במצב גרוע' נכנס גם לעברית.

12. איזה מטבע לשון קרוב במשמעו למטבע 'אין תוכו כברו'?

אפשרות ב: אחד בפה ואחד בלב

שני המטבעות עניינם חוסר כנות. 'בר' בארמית 'חוץ'. 'אין תוכו כברו' פירושו אפוא 'אין פנימיות כחיצוניותו'.

13. איזה מטבע לשון קרוב במשמעו למטבע 'יצא בשן ועין'?

אפשרות ג: נמלט בעור שיניו

להרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2015/11/09/יצא-בשן-ועין/>

14. איזה מהביטויים אינו מקראי?

אפשרות ב: אכל חול

מקור הביטויים האחרים:

גועל נפש – "וַתִּשְׁלַכְנִי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֵעַל נַפְשִׁי בְּיוֹם הַלֵּדָת אִתְּךָ" (יחזקאל טז, ה)
יצא מהאף – "לא יום אֶחָד תֵּאֱכָלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם.
עַד חֲדָשׁ יָמִים, עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא..." (במדבר יא, כ)
שם עין על – "וַתֹּאמֶר אֶל עַבְדֶּיךָ הוֹרְדֵהוּ אֵלַי וְאֲשִׁימָה עֵינַי עָלָיו" (בראשית מד, כא)

15. איזה מטבע לשון משמעו 'אותיות זעירות'?

אפשרות א: אותיות טל ומטר

אותיות קטנות מאוד מכונות 'אותיות טל ומטר' על שום המילים 'ותן טל ומטר לברכה' הנאמרות בתפילה בימות החורף בלבד, ולכן יש סידורים שהן מודפסות בהן בכתב זעיר. 'אותיות של קידוש לבנה' הן אותיות גדולות ומאירות; 'אותיות פורחות באוויר' – דברים סתמיים, מילים שאין בהן ממש; 'אותיות דרבי עקיבא' – שמו של חיבור מדרשי.

16. איזה מטבע לשון יוצא דופן במשמעו?

אפשרות א: איתרע מזלו

איתרע מזלו פירושו המילולי 'נשבר מזלו' (איתרע בארמית = נשבר), כלומר מדובר בביטוי בעל משמעות שלילית. שאר המטבעות משמעם חיובי: 'שפר חלקו' – התמזל מזלו, 'דרך כוכבו' – עלה לגדולה, פָּרַץ וזכה להכרה ולהצלחה, 'עלה בידו' – הצליח.

17. איזה מטבע לשון קרוב במשמעו למטבע 'לבלי חוק'?

אפשרות ג: לאין מספר

שני המטבעות עניינם שפע.

להרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2015/11/01/לבלי-חוק/>

18. איזה מטבע לשון קרוב במשמעו למטבע 'קב ונקי'?

אפשרות ד: מעט המחזיק את המרובה

שני המטבעות מציינים דבר מצומצם בהיקפו אך משובח בטיבו. על הביטוי קב ונקי ראו באתר

האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2013/10/21/אמצו-ביטוי/>

19. איזה מטבע לשון מנוגד למטבע 'אבד עליו כלח'?

אפשרות א: לא נס לחו

אבד עליו כלח פירושו 'התיישן מאוד', 'עבר זמנו'. מטבע הלשון מבוסס על ההסבר המקובל לכתוב "עלימו אבד כלח" (איוב ל, ב; למילה כלח עצמה הוצעו כל מיני פירושים: כוח, רעננות, קציר ועוד). מטבע הלשון לא נס לחו מקורו בכתוב על משה רבנו אשר בעת מותו בן מאה ועשרים שנה "לא כהתה עינו ולא נס לחה" (דברים לד, ז). את הצירוף "לא נס לחה" מקובל לפרש 'לא איבד את רענותו', 'נשאר במלוא כוחו ומרצו'. לח משמעו כנראה לחלוחית, רעננות.

20. איזה מטבע לשון אינו מבוסס על המילה די (מספיק)?

אפשרות א: לא בכדי

כדי היא מילה ארמית אשר נוצרה כנראה מקיצור המילה כדיב, מקבילתה של המילה העברית כזב.

להרחבה ראו באתר האקדמיה: <http://hebrew-academy.org.il/2015/11/01/לא-בכדי/>

21. איזה מטבע לשון יוצא דופן במשמעו?

אפשרות ג: בשום שכל

בשום שכל (או שכל) – בשי"ן שמאלית – פירושו 'בתבונה', 'מתוך שיקול דעת'. מקור הביטוי בנחמיה ח, ח: "ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא". 'שום' היא צורת מקור של הפועל שם, וכפירושו של ר' אברהם אבן-עזרא לפסוק: "שמו שכלם להבין במקרא". שאר המטבעות עניינם 'בלי כוונה', 'כבדך אגב', 'בחוסר תשומת לב'.